

onalizmus. „Fajtudomány.” Ellenségkép. Háború. Totalitarizmus. Diktatúra. Szegregáció. Kompromisszum és megalkuvás. Engedelmesség és cinkosság. Szemtanúk és segítők. Kockázatvállalás. Igazságszolgáltatás. Felelősség. A múlt öröksége. És így tovább.)

A Facing History Alapítvány a náci Németország, illetve a második világháború és a zsidó népiirtás történetén keresztül és a jelenlegi amerikai társadalom összefüggésrendszerében vizsgálja a szóban forgó, rendkívül bonyolult kérdéskört. Ebből az összefüggésrendszerből adódik, hogy a hangsúlyok elmozdulhatnak a Holocaustot illetően. Afro-amerikai vagy amerikai indián származású tanárok, ill. résztvevők körében történetesen egészen más példák vetődhetnek fel. Különleges érzékenységre és rugalmasságra van szükség ahhoz, hogy az európai Holocaustra való szüntelen hivatkozás mellett az amerikai múlt kevésbé dicsőséges lapjaira is fény vetüljön. Az Alapítványnak nem célja, hogy felvállalja a polgárjogi mozgalmak feladatait, sőt tagjainak egy része attól tart, hogy a Holocaust így háttérbe szorulna. De akárhogy is van, egy alkotó folyamat elindult, az Alapítvány tanít, és a lehető legszélesebben értelmezi az emberi erőforrások felhasználását.

Az amerikai kontextusból adódik az is, hogy az ottani tananyag egy része, illetve bizonyos megközelítési módok kevésbé relevánsak az európai közegben. A közhellyel kezdve: mi, európaiak, egyszerűen több történelmi tényt tudunk. A Holocaust-emlékhelyek meglátogatásához néhány óras út elegendő, egyes események színhelyein naponta megfordultunk. Mi, kelet-európaiak, kevésbé csodálkoztunk például, ha a diktatúra vagy a totális propaganda működéséről hallottunk. Nehezebb meglepni bennünket. Más hangsúlyokkal kell megközelíteni ugyanazt a tananyagot.

Összegzésül: találkoztunk egy kipróbált, működő modellel. Formáljuk a saját képünkre, alkalmazzuk magyar környezetünkre. Tanítsuk.

KOVÁCS KATALIN

Petőfi verseinek szlovák fordításai

A szlovák-magyar irodalmi kapcsolatok alakulásában Petőfi műveinek szlovák fogadtatása eltért a legtöbb magyar író recepciójától. A folyamat összetettebb és ellentmondásosabb volt: kidomborította a közös államformában élő két nemzet és nemzeti kultúra közötti ellentéteket, amelyek gyökerei a szlovák és a magyar nemzet különböző helyzetéből, sorsának eltérő jellegéből adódtak. Ez hatással volt a szlovák-magyar irodalmi kapcsolatok fejlődésére mind az 1918-as államfordulat előtt, mind pedig a rákövetkező évtizedekben.

A szlovákok nemzetileg öntudatos rétegeinek viszonyát Petőfihez több tényező határozta meg. Mindenekelőtt az, hogy *Petrovits János* és *Hrúz Mária* fia magyarnak vallotta magát, nevét magyarosította és költészetét a magyar nemzeti érdekek szolgálatába állította. Azok, akik a szlovák nemzet árulójának bélyegezték, nem vették figyelembe azt az alapvető ténytet, hogy a költő gyerekkora óta magyar környezetben nőtt fel, amely meghatározta tudatát, érzésvilágát. Ezenkívül magyar kultúrán és irodalmon nevelkedett, ennek szellemét szívta magába, költészete ebbe a nemzeti irodalomba olvadt bele, s ennek lett szerves részévé, fejlődésének döntő hatóerejévé és alakítójává.

A szlovákokat ingerelte – és ellenszenvet váltott ki bennük – Petőfi nyíltan hangoztatott magyarsága, a magyar nép sorsának felvállalása és a szlovákság iránti közömbössége. Ez az ellenszenv tovább nőtt, amikor a politikai magyar nemzet megteremtésére irányuló törekvések – amelyek a történelmi Magyarország nemzetiségeinek asszimilációját tűzték ki célul – Petőfi hazafias költészetét is szolgálatukba állították. „A hangos magyarkodás és az elkoptatott frázisok költőjévé hamisított Petőfi ekkor vált az erőszakos asszimiláció

jelképévé” – állapítja meg *Csukás István* Petőfi a szlovákoknál című monográfiájában. (1) Egy további fontos tényező, amely a mennyiség szempontjából meghatározta Petőfi költeményeinek szlovák fordítását, a szlovák polgárság és értelmiség nagy részének magyar nyelvtudása volt, akik számára a magyar nyelv ismerete lehetővé tette, hogy eredetiben olvashassák a költő műveit.

Amikor tehát a 19. század hatvanas éveinek elején a szlovák folyóiratokban megjelentek Petőfi költeményeinek első fordításai, más népeknél – például a németeknél, franciáknál és angoloknál – már mintegy másfél évtizede közölte verseit az időszaki sajtó, sőt azok könyv alakban is megjelentek.

Petőfi első szlovák fordítója *Viliam Paulíny-Tóth* (1826-1877) költő, műfordító, a szlovák kulturális és politikai élet jeles képviselője volt. Paulíny-Tóth 1861-ben a saját szerkesztésű – és Pesten kiadott – politikai élclapban a *Cernoknazníkban* (Garabonciás) közölte le három Petőfi-fordítását: a *Dalaimat* (Piesne moje), a *Ha férfi vagy, légy férfit* (Bud muzom) és *Az örültet* (Pomatenec). Mindhárom költemény az érett Petőfi alkotásai közé tartozik, s mivel témájukban is különböznek egymástól, bizonyos mértékben ízelítőt adtak a költő műveinek tartalmi és formai gazdagságából.

Az ígéretes kezdetek ellenére a következő években kevés új fordítás jelent meg Petőfitől. 1864-ben a *Krajan* (Honfitárs) című folyóirat leköszölte a költő első alkotói korszakában keletkezett, *Elmondanám* (Poredal bi) című vidám, népies hangvételű szerelmi költeményét, melynek fordítóját azonban nem ismerjük.

Fél évtized telt el, s a *Sokol* (Sólyom) elnevezésű irodalmi havilapban 1869-ben újabb két Petőfi-vers látott napvilágot: az *Érik a gabona* (Zreje Zitko) és az *Élet, halál* (Zivot a smrt'). A fordító (Luzansky) valódi neve ugyancsak máig ismeretlen.

Ezt követően is további öt év kellett ahhoz, hogy Petőfi neve újból feltűnjön a szlovák sajtóban. Ezúttal az *Orol* (Sas) című irodalmi folyóirat *Ako chcel byt' Petőfi poslancom* (Miként akart Petőfi képviselő lenni) címmel az 1874-es évfolyamában közölte *Andrej Truchly-Sitniansky* (1841-1916) fordításában Petőfi barátjának, *Bankós Károlynak* küldött levelét, amelyben a költő leírja sikertelen kísérletét, hogy megválasszák országgyűlési képviselőnek. A múlt század hetvenes éveinek végéig Petőfinek tovább négy verse jelent meg szlovákul. Az *Orolban* *Viliam Paulíny-Tóth Podolsky* álnév alatt újból leköszölte a *Dalaim* fordítását. Ugyanitt *Martin Mednansky* Divinkov-Svederník álnév alatt a *Nem ért engem a világ* (Nerozumie mi svet), *Cyril Gallay* pedig A XIX. század költői (Poetom XIX. storocia) című Petőfi verseket adták közre saját fordításukban, míg A Dunaj (Duna) szépirodalmi folyóirat *Adolf Sv. Osvald* átültetésében a *Megy a juhász számaron-t* (Jazdí ovciar na oslu) jelentette meg.

Ha figyelembe vesszük a tény, hogy e tizenegy fordítás húsz év leforgása alatt jelent meg, nagyon szerény az eredmény. Ebben a fent említett tényezőkön kívül az is szerepet játszott, hogy nagyon kevés volt a szlovák folyóiratok száma. Például a múlt század hatvanas éveiben a *Sokol* volt az egyetlen periodika, amely szépirodalmat és fordításokat közölt.

A nyolcvanas években gyökeresen megváltozott a helyzet. Ekkor a magyar kormány közvetlen – vagy közvetett – támogatásával több szlovák nyelvű újság és folyóirat látott napvilágot. Így a *Slovenské noviny* (Szlovák Újság), a *Vlast' a svet* (Haza és világ) és továbbiak, melyek küldetése a magyar hazafiságra való nevelés, valamint a magyar szellemi és kulturális értékek terjesztése volt. Ezek a lapok aztán gyakran közölték magyar írók műveinek, köztük Petőfi verseinek fordításait. Nem egyszer alkalmi fordítók, dilettánsok vagy jelentéktelen költők tollából származtak ezek az átültetések, következésképp a színvonaluk is alacsony volt, s előszeretettel propagálták Petőfi hazafias költeményeit, a *Honfidalt* és a *Nemzeti dalt*. Azonban akadtak közöttük – főleg *Daniel Bachát Dumny*, *Karol Hrdlicka*, *Frantisek Otto Matzenauer*, *Emil Podhradsky* és *Rehor Uram-Podtatransky* rendszeres fordítói tevékenységeinek eredményeként – egyéb témájú versek is. Az említett fordítók a múlt század nyolcvanas és kilencvenes éveiben jelentős mértékben hozzájárultak a magyar költő művének terjesztéséhez. Tevékenységük valószínűleg összefüggött a magyar Petőfi-kultusz századvégi fellendülésével, amikor a költő műveiből egyre-másra láttak napvilágot a különböző kiadások és válogatások, amelyek a szlovák nyelvű Petőfi-kötetek megjelenésének is ösztönzői lehettek

Az első szlovák Petőfi-kötet fordítója és kiadója Karol Hrdlicka (1837-1908) nagylaki evangélikus lelkész volt. Amint a kiadvány előszavában írja, barátai bátorítására fogott e vállalkozásba, hogy szlovák anyanyelvükön is hozzáférhetővé tegye számukra a közkedvelt magyar költő műveit. A válogatás Sándora Petőfiho Spisy básnické (Petőfi Sándor költői művei) címen 1890-ben jelent meg Békéscsabán, s két vékony füzetből állt, amelyek az 1843-as és 1844-es évek terméséből tizenhat lírai verset, valamint a János Vitézt tartalmazták. E versek között megtaláljuk például a Honfidal, Részezség a hazáér, A virágnak megtiltani nem lehet, Befordultam a konyhába című, a költő első alkotói korszakára jellemző, a népköltészet poétikájából merítő verseit. Hrdlickának azonban csak kis mértékben sikerült megőriznie Petőfi költeményeinek üde stílusát, népies képalkotását és dallamosságát, ami elsősorban szerény tehetségének a következménye. A kötetnek elsősorban irodalomtörténeti jelentősége van, hiszen Petőfi szlovák recepciójának új fejezetét nyitja meg.

1893-ban további két Petőfi-kötet jelent meg szlovák nyelven.

Az egyikben Frantisek O. Matzenauer (1845-1901) nagyszombati középiskolai tanár, népnevelő és néhány, az ifjúság számára írt könyv szerzője Alexandra Petőfiho Lyrické básne (Petőfi Sándor Lírai költeményei) címen tette közzé fordításait. A kötethez Gyórfy Lajos írt bevezetőt, melyben a múlt század végén uralkodó, forradalmiságától megfosztott Petőfi képét rajzolta meg. Matzenauer azt tervezte, hogy folyamatosan átkölti és olcsó füzet-sorozatában kiadja Petőfi összes lírai költeményét, nagyszabású vállalkozása azonban – valószínűleg anyagi okokból – a harmadik füzetnél megrekedt, s csak az 1842 és 1845 szeptembere között írt verseket tartalmazza. Matzenauer nem tudott megbirkózni a különféle stílusú, műfajú, verstechnikájú költeményekkel. Sikeresebb népdalszerű Petőfi versekből készült fordításai a sikerültebbek, viszont kevésbé vagy egyáltalán nem járt sikerrel a bonyolultabb formájú, ritmikájukban és képalkotásukban igényesebb, úgynevezett nyugatos verseléssel készült költemények esetében.

Válogatásának koncepciója valamint fordításainak művészi színvonala teszi említésre méltóvá Emil Podhradsky (1855-1925) költő és szakíró Vybor z básní Alexandra Petőfiho (Válogatás Petőfi Sándor verseiből) című kötetét, mely mintegy száztiz költeményt tartalmaz, áttekintést nyújtva a költő életművének tematikai és stílári gazdagságáról. Kivételt képeznek a forradalmi és a szabadságharc idején írt versek. A válogatás azonban lényegében nem lépi át az 1847-es év határát – kivételt csupán a falu idilikus képét megrajzoló Téli esték (Zimné vecery) képez –, s kimaradtak belőle Petőfi forradalmi és szabadságharc idején írott versei.

Az első világháború előtt, 1911-ben még egy további szlovák kötet jelent meg Petőfi verseiből, amely hasonlóan Hrdlicka és Matzenauer vállalkozásához, szintén füzetes kiadásnak indult, és ugyancsak félbemaradt. A kötet a magyar költő ötvennégy – főleg 1843 és 1845 között írt – versét tartalmazta. Fordítójuk, Rehor Uram Podtatransky (1846-1924) szerény tehetségű költő és prózaíró volt, aki többnyire az ifjúság számára írta didaktikus verseit és prózai műveit. Szóban forgó műfordítás-füzete Básne Alexandra Petőfiho (Petőfi Sándor versei) címen jelent meg Liptószentmiklóson. Podtatransky tematikai rendszerint csoportosítja a verseket, s a kötetet hazafias költeményekkel vezeti be, melyeket a szabadságot dicsőítő, majd a családi és szerelmi témájú költemények, végül pedig a zsánerképek követnek. Podtatransky fordításai ellaposítják Petőfi gazdag, színes stílusát, verseit megfosztják költőiségüktől. A négy említett szlovák nyelvű Petőfi-kötet közül ez volt a legalacsonyabb színvonalú, s már a kortársak is így értékelték. A negatív fogadtatás kedvét szegte a fordítónak, és lemondott a további füzetek kiadásáról.

Karol Hrdlicka, Frantisek Matzenauer, Emil Podhradsky és Rehor Uram Podtatransky fordításai inkább csak mennyiségi szempontból járultak hozzá Petőfi költészetének szlovák nyelven történő megismertetéséhez. Ízelítőt adtak a költő témáiból, motívumaiból, költészetének formai jellegzetességeiből, ám ez utóbbiakat a gyenge fordítások csak részben tudták visszaadni. Bizonyos mértékig Petőfi népdalszerű költeményei képeznek kivételt, amelyek tolmácsolására a szlovák fordítók felkészültsége megfelelőbbnek mutatkozott, ami azzal függött össze, hogy a szlovák költészetben a népies verselésnek a romantikától kezdve gazdag hagyományai voltak és az említett fordítók e hagyományok epigonjai közé tartoztak. Valamennyien mellőzték további Petőfi forradalmi költészetét,

jóllehet több évtizedes elhallgatás után, a kilencvenes években már ezek a Petőfi-versek is újból közismertté váltak a magyar irodalomban. Petőfi mint költő a felsejövő kötetekben csak torzóként jelenik meg, megfosztva egyik legjellemzőbb vonásától, a forradalmiságától, melyből csupán Podhradsky sejtet meg belőle valamit A nép nevében (V mene l'udu), A király esküje (Ladislav Hunyady) és a Tiszteljétek a közkatonát (Uctite si obecnych vojakov) átültetésével.

A fenti fordításokról összegezve elmondható, hogy sem azok általános színvonala, sem pedig a fordítók irodalmi tekintélye nem bizonyult elégségesnek ahhoz, hogy Petőfi elnyerje a századvég-századelő igényesebb szlovák olvasórétegeinek kegyeit, és mint jelentős szellemi-művészi értéknek, megfelelő helyet biztosítsanak számára a szlovák szellemi életben. Ezt a feladatot végül is az egyik legnagyobb szlovák költő, *Pavol Országh Hviezdoslav* (1849-1921) oldotta meg.

Hviezdoslav Petőfi-fordításait a turócszentmártoni szlovák kulturális központ magas színvonalú havi lapja a Slovenské pohľady (Szlovák Szemle) közölte 1903-1905 között, s csak egy töredékét képezik annak a nagyszabású fordítói vállalkozásnak, melynek keretében az idős költő népe nyelvére átültette az európai irodalom gyöngyszemeit, *Shakespeare, Puskin* és *Madách* drámáit, *Schiller, Goethe, Lermontov, Miczkiewicz, Slowacki*, valamint *Arany* és Petőfi líráját. Fordításaival Hviezdoslav kettős célt követett. Egyrészt növelni akarta a világirodalom jelenlétét a szlovák irodalmi kultúrában, másrészt hozzá kívánt járulni a szlovák műfordítás színvonalának emeléséhez.

Petőfi Sándortól az idős szlovák költő összesen negyvennégy költeményt fordított le. Ezek közül negyvenkettő a Slovenské pohľady említett évfolyamaiban jelent meg, kettő – a Szabadság, szerelem (Vol'nost', láska) és a Reszket a bokor (Chire sa ker, bo) – pedig az 1909-ben kiadott Petőfi Almanachban.

Hviezdoslav – aki így állított emléket ifjúkora kedvenc költőjének – saját bevallása szerint azokat a Petőfi-verseket választotta ki, amelyek fiatalkorában a legmélyebb benyomást keltették benne. „Örömöm telik benne, hogy szlovákul is léteznek – írja *Jozef Skultetynek*, a Slovenské pohľady szerkesztőjének –, és dicsérgetem önmagam, hogy helyenként jó megoldást találtam.” (2)

Hviezdoslav mint a kézsmárki gimnázium diákja már 1869-ben fordította Petőfit. Kéziratban fennmaradt tőle a Keserű élet, édes szerelem (Horky zivot, sladká l'úbst') és Az örült (Sialenec) fordítása. Költői pályájának kezdetén egyes verseiben, illetve a természethez és a társadalomhoz való viszonyában Petőfi hatása is felfedezhető. Hviezdoslav harmincöt év elteltével ismét hozzáfogott a magyar költő fordításához. A keserű életet besorolta az új fordítások közé. Az örültet viszont nem, mert annak eszmei tartalma már nem volt beilleszthető az érett költő világszemléletébe.

Hviezdoslav keletkezésük sorrendjében kezdte közölni Petőfi verseit. Az 1842-es év terméséből csupán a Hazám címűt választotta ki. Az 1843-ban írottak közül hármat (Távolból, Jövendölés, Az utolsó alamizsna) közölte, ám az 1844-ben keletkezettek közül ismét csak egyet (Füstbe ment terv). Legtöbb verset – mintegy harmincöt költeményt – a következő három év terméséből fordított le, melyek közt olyan remekművek is vannak, mint A jó öreg kocsmáros (Dobry stary krcmár), a Pusztai találkozás (Postret na pustine), az Egy gondolat bánt engemet (Myslienka jedna tárpi ma), a Dalaim (Moje piesne), a Palota és kunyhó (Palác a chalupa), A XIX. század költői (Básnici XIX. stoletia), A Tisza (Tisa), a Falu végén kurta kocsmá (Kraj dediny krcma vetchá), valamint a Szeptember végén (Na konci septembra) és továbbiak. Egyoldalúnak tűnik viszont a válogatás az 1848-as év terméséből: A téli esték (Zimné vecery), Minek nevezzelek? (Cim pomenovat' t'a?), A puszta télen (Pustina v zime), A völgy és a hegy (Dolina a vrch), Három madár (Tri vtáky), Itt benn vagyok a férfikor nyarában (Tu dnu som v lete), s mindössze egy vers, a Szüleim halálára (Na smrt' rodicov) képviseli a költő 1849-es termését.

A lefordított költemények a téma, a stílus, a műfaj és a versforma szempontjából egyaránt változatosak. Egyszerre szólnak ezek a versek az Alföldről és emberi világról a nap és az év egyes időszakában, a szeretetről és a szerelem megnyilvánulásairól, a haza, a szülőföld, a szülők, a kedves és a feleség iránt, de nem hiányoznak közülük a gyűlölet versei sem a nép nyomorát okozó elnyomás és az önkényuralom ellen. Azonban csakúgy, mint a többi fordító, Hviezdoslav is mellőzi a radikálisan forradalmi és Habsburg-ellenes

verseket, valamint a szabadságharc költészetét. Petőfi társadalmi témájú versei közül a szlovák költő csak azokat fogadta el és fordította le, amelyek összhangban voltak keresztény humanista világnézetével és a társadalmi igazságosság követelményeivel. Ezeknek megfelelt például A XIX. század költői, ám a Palota és a kunyhó fordításából viszont Hviezdoslav már kihagyta a harmadik versszakot, mely a gazdagok világának pusztulásáról rajzol látomásos képet. Hviezdoslav Petőfi-válogatása egy kiegyensúlyozott és eszményi költői egyéniség képét tárja elénk, s hiányoznak belőle a „klasszikushoz” nem illő költemények, mint a bor- és betyárdalok, a pórias genre-képek, az 1845-46-os válságos időszak termékei és a már említett forradalmi versek.

Hviezdoslav műfordítói tevékenysége érett alkotói korszakával esik egybe. Életszemlélete, költői stílusa, poétikája már végleges formát öltött. Így a legtöbb verset mesterien, tartalmi és formai elemeik egységét megőrizve költötte át. Ilyenek például a Dalaim (Moje piesne), A XIX. század költői (Básnici XIX. stoletia), A pusztai télen (Pustina v zime) stb. Az ifjú költő és a lényegesen idősebb fordítója közötti korkülönbség, valamint az eltérő vérmérséklet következtében az eredeti költemény nemegyszer érzelmileg spontánabb és művészileg dinamikusabb, mint a szlovák fordítás. Egyéb különbségek is adódnak a két költő eltérő művészi stílusa következtében. Amit a romantikus Petőfi csak könnyedén felvázolt, azt a realista Hviezdoslav alapos részletességgel rajzolta meg, ezért a fordításokban esetenként megnövekszik a verssorok száma: a Pusztai találkozásban például az eredeti ötvenkét verssor további héttel gyarapodott, s a hatvan soros A Múzsám és menyasszonyom is újabb tizennégygel bővült.

Ennek ellenére Hviezdoslav Petőfi-fordításai jelentős művészi értéket képviselnek. Ha nem is nyújtanak olyan részletes képet a magyar költő életművéről, mint például Podhradsky kötete – a fenti megszorításokkal –, főbb témaköreit, műfajait, versformáit lényegében bemutatja. A többi fordítóhoz viszonyítva, akik egyetlen, nem egy esetben alacsony színvonalú teljesítményt nyújtottak, Hviezdoslav átköltései összességükben művészileg magas színvonalúak és harmonikus egészet alkotnak. A fordító egyéni s egyben saját korának megfelelő stílusa rányomta bélyegét ezekre a Petőfi-átültetésekre is, melyeknek nyelvezete is ma már több szempontból túlhaladottnak tekinthető. Megjelenésük idején, a huszadik század elején azonban döntő szerepük volt abban, hogy Petőfi költészete a kor szlovák irodalmi kultúrájának szerves részévé és pozitív értékévé vált.

A két világháború közötti időszakban teljesen háttérbe szorult a szlovákok érdeklődése Petőfi műve iránt. A folyóiratokban csak nagyon ritkán – rendszerint születésének vagy halálának kerek évfordulóján – jelent meg valamelyik költeménye; helyét elsősorban a Nyugat költői – főleg *Ady Endre* – foglalták el.

A helyzet 1948 után gyökeresen megváltozott. Az akkor teret hódító szocialista ideológia a nemzeti szempontok helyett a nemzetköziség elvét hangsúlyozta, ami kihatott Petőfi szlovák fogadtatására is. A költő halálának századik évfordulóján már mint a világszabadság és a társadalmi igazságosság forradalmi költőjét emlegetik, akinek életműve az emberiség közös kincse. Pozsonyban hivatalos ünnepségek keretében emlékeztek meg róla. Az ünnepi szónok *Laco Novomesky* költő, iskolaügyi megbízott volt. Petőfi személyiségét és életművét több cikkben és tanulmányban a szlovák irodalomtudomány legjelesebb képviselői – *Andrej Mráz*, *Milan Pisút*, *Frantisek Votruba* és *Emil Boleslav* – méltatták.

Emil Boleslav Lukac tanulmánya, mely később az Apostol fordításának utószavaként is megjelent, revízió alá vetette a régi vádakat, amelyek szerint Petőfi elárulta a szlovák nemzetet: „Ma, az antihumánus fajelmélet felszámolása után – írja –, értelmét veszítette a rekrimináció és revindikáció. Petőfi származása egyszerű tény, amit a magyar irodalomtörténet sem hallgat el.” (3)

Ezt követően Petőfi műveinek újabb fordításai sem vártak sokáig magukra, melyek több kiadásban, többes példányszámban kerültek az olvasók kezébe. 1951-ben Emil Boleslav Lukac (1900-1979) tolmácsolásában megjelent az Apostol, amelyet huszonkét év múlva újabb kiadás követett. 1953-ban *Ivan Mojík* és *Ladislav Andrassy* fordításában napvilágot látott a János Vitéz (Vít'az Janko). Ugyanabban az évben a Básne (Költemények) című kötetben *Ján Smrek* (1898-1982) fordításában petőfi száz versét valamint A helység kalapácsa (Kladivo obce) és a Bolond Istók (Pochaby Istók) című elbeszélő költeményét jelentette meg. A válogatáshoz *Ivan Kupec* szlovák költő írt a magyar szakiro-

dalom alapos ismeretére valló terjedelmes tanulmányt, amelyben árnyaltan – és minden vonatkozásában – megvilágította Petőfi életét és művét. A válogatás 1961-ben, 1973-ban és 1978-ban újabb három kiadást ért meg.

Petőfi költészete ezekben az évtizedekben vált igazán a kulturális örökség aktív tényezőjévé. Lukác is, Smrek is a szlovák költészet élvonalbeli személyiségei voltak. Több évtizedes költői múltra tekintettek vissza, versköteteik a szlovák irodalom legjava közé tartoztak. Nagy előnyükre szolgált, hogy tökéletesen értették a magyar nyelvet és behatóan ismerték a magyar költészetet.

Válogatásában Ján Smrek igyekezett teljes képet nyújtani Petőfi költészetéről. A költő utolsó alkotói korszakából itt jelentek meg először az olyan versei, mint A rab oroszán (Uvazneny lev), az Olaszország (Itália), az Akasszátok fel a királyokat! (Obeste král'ov), a Feltámadott a tenger (More sa zdvihlo), az Itt a nyilam! mibe lőjjem? (Tu moj síp! do coho strelit'?), A mágnásokhoz (Magnátom), az Európa csendes, újra csendes (Európa je tichá znova) stb.

Petőfi életműve csak ekkor tárulkozott ki valamennyi eszmei és művészi vonatkozásában, és vált közkinccsé szlovák nyelven.

Nyitott kérdés Petőfi további szlovák recepciója. Másfél évtizede nem jelent meg újabb kötete. Lukác és Smrek fordításainak fénye is megfakult valamelyest az irodalmi nyelv és költői stílus fejlődése következtében. Átalakulóban van az olvasók ízlése és művészi igénye. Petőfi művei azonban az elmúlt másfél évszázad alatt olyan időtállóak bizonyultak, hogy remélni lehet: mint bűvópatak ismét felbukkannak, s újabb fordítások révén újból a szlovák irodalmi tudat aktív tényezőjévé válnak.

JEGYZET

- (1) Csukás István: Petőfi a szlovákoknál. Madách Könyvkiadó, Bratislava, 1979, 106. p.
- (2) Korespodencia P.O. Hviezdoslava (Hviezdoslav levelezése). Bratislava, 1962, 183. p.
- (3) Petőfi, Alexander: Apostol. Bratislava, 1951, 142. p.

KAROL TOMIŠ

Limba romani – Cigány nyelvkönyv

Speciális kollégiumi alaptankönyv a cigány nyelvet és kultúrát tanuló tanárjelölteknek

Romániában Bacauban és Temesváron folyik felsőoktatási cigány nyelvoktatás. Olyan fiatalok foglalkoznak ott ezzel a témával, akiket – kutatónak vagy tanárnak készülve – már egyetemista korukban foglalkoztat a kisebbségi nyelv és iskoláztatás, illetve az interkulturális kommunikáció problémaköre. A felsőoktatás jelöltjei e könyvre épülő romano-cigány nyelvi kurzusokon vehetnek részt. Megtanulhatják azoknak a tanulóknak a nyelvét, akik sokszor úgy kerülnek iskolába, hogy addig csupán anyanyelvükön beszéltek és csak családjuk szokásaival ismerkedtek meg.

Mindez nem kis feladatot ró az iskolára, s elsősorban a tanár felelőssége nagy: sokszor ő a legelső aktív szereplő, aki a gyermek szocializálása irányába hat. A cigány nyelvet beszélő kisiskolások tanulási zavarainak egy része a nyelvi-kommunikációs disszharmonióból, az intézmény által gerjesztett nyelvi sokkhatásból fakad. Ezen segíthet az a nevelő, aki ismeri növendékeinek nyelvét, s rögtön az első, még bizonytalan lépéseknél megnyugtathatja őket.

Romániában 1991-ben jelent meg először a cigány, mint idegen nyelvkönyv. A könyvet elismerte az 1990. évi Varsói Cigány Világkongresszus is (Rromano Kongreso and-i Var-sava (8-12 Startonaj, 1990).